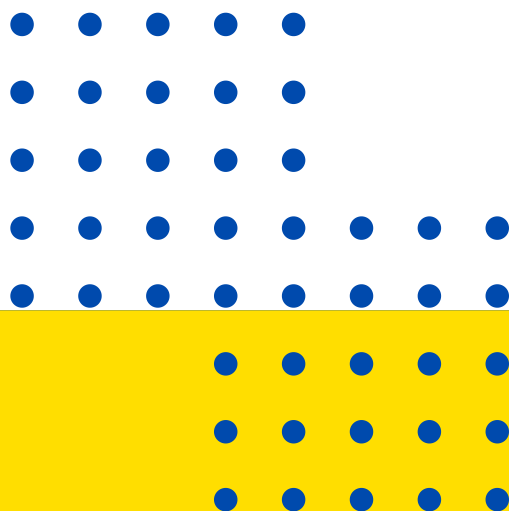




# СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

матеріали  
V Всеукраїнської науково-практичної  
Інтернет-конференції



**Бердянський державний педагогічний університет  
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти  
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти  
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди  
Київський університет ім. Б. Грінченка  
Хмельницький національний університет**



## **СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

### **SOCIAL-EDUCATIONAL DOMINANTS OF SPECIALIST'S PROFESSIONAL PREPARATION OF SOCIAL SPHERE AND INCLUSIVE EDUCATION**

**Збірник матеріалів  
V Всеукраїнської науково-практичної  
Інтернет-конференції**

**25-26 жовтня 2023 року**

**м. Запоріжжя (університет тимчасово переміщений)  
2023**

**УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3  
С 69**

*Рекомендовано ухвалою вченої ради  
Факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти  
Бердянського державного педагогічного університету  
(протокол № 3 від 27.10.2023 р.)*

**Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти:** матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції: збірник наукових праць; укладач Петровська К. В. 2023. 361 с.

До збірника увійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Соціально-освітні доміанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти», які виявляють та обґрунтовують тенденції підвищення ефективності підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти. Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, пошукачів, викладачів, здобувачів.

The collection consists of materials of Ukrainian scientific-practical Internet-conference «Social-educational dominants of specialist’s professional preparation of social sphere and inclusive education» which defining and explaining trends of increasing of effective specialist’s professional preparation of social sphere and inclusive education. The materials of the collection will be useful for researchers, scientists, graduate students, prospectors, lecturers, students.

***Автори несуть персональну відповідальність за достовірність наданих матеріалів та правильність цитування.***

**УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3  
С 69**

Кафедра соціальної роботи  
та інклюзивної освіти,  
ФДССО, БДПУ, 2023

**Анастасія Попова,**

кандидатка педагогічних наук,  
доцентка кафедри соціальної роботи  
та інклюзивної освіти

Бердянського державного педагогічного університету

**Євгенія Линдіна,**

кандидатка педагогічних наук,  
доцентка кафедри прикладної психології та логопедії  
Бердянського державного педагогічного університету

**УДК 342.726:376.3**

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ  
ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА  
ОСОБЛИВОСТІ**

**LEGAL REGULATION OF INCLUSIVE EDUCATION IN  
UKRAINE: PERIODIZATION AND SPECIFICITIES**

*Стаття висвітлює розвиток інклюзивної освіти в Україні з акцентом на трансформаційний період, починаючи з 2022 року, та особливості її реалізації в умовах глобальних і внутрішніх викликів. В історичному контексті розглядаються етапи розвитку інклюзивної освіти, з особливим наголосом на стратегічних змінах та адаптаціях, ініційованих соціополітичною ситуацією та необхідністю врахування потреб усіх дітей. У статті акцентовано увагу як на педагогічному, так і на соціально-політичному аспекті інклюзивної освіти, розглядаються етапи розвитку інклюзивної освіти, з особливим наголосом на стратегічних змінах та адаптаціях, ініційованих соціополітичною ситуацією та необхідністю врахування потреб усіх дітей. У статті акцентовано увагу як на педагогічному, так і на соціально-політичному аспекті інклюзивної освіти,*

*The article illuminates the development of inclusive education in Ukraine, with a focus on the transformational period starting from 2022 and the peculiarities of its implementation amid global and internal challenges. Historical context reviews the stages of forming inclusive education, with a special emphasis on strategic changes and adaptations initiated by the socio-political situation and the necessity to consider the needs of all children. The article emphasizes not only the pedagogical but also the socio-political aspect of inclusive education, which, in conditions of crisis and wartime, becomes*

## **Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти**

яка в умовах кризи та а mechanism for social inclusion  
воєнного стану and the protection of the rights  
перетворюється на механізм of children with special  
соціального включення та educational needs.

захисту прав дітей з **Key words:** inclusive  
особливими освітніми education, children with special  
потребами. educational needs, special

**Ключові слова:** educational needs, educational  
інклюзивна освіта, діти з institutions, periodization of  
особливими освітніми legal regulation.

потребами, особливі освітні  
потреби, заклади освіти,  
періодизація нормативно-  
правового регулювання.

Розвиток сучасної України й інтеграція у європейський простір значною мірою впливають на формування освітньої політики. Особливо це питання стосується забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на освіту, яких розглядають як осіб, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення їм права на освіту [12]. Український уряд ратифікував різноманітні міжнародні документи, що сприяють правам людини та рівним можливостям, і тепер інклюзія втілена у законодавство та висвітлена у центральних керівних документах [16].

Правовою основою запровадження інклюзивної освіти в Україні є Конституція України (1996), а саме – статті 21, 22 та 24, які передбачають рівність людей у правах, право кожного на вільний розвиток своєї особистості та недопустимість будь-яких привілеїв чи обмежень залежно від яких би то не було ознак, а також ст. 53, згідно з якою кожен має право на освіту [6]. Закони України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (2023), «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2023), «Про охорону дитинства» (2023), «Про соціальні послуги» (2022), «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2023) регламентують надання освітніх, медичних, соціальних послуг особам з інвалідністю, зокрема, дітям з особливими освітніми потребами. До цього переліку можна додати і закони в сфері освіти, такі, як ЗУ «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2023), «Про загальну середню освіту» (2020), та «Про вищу

**V Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція  
(25-26 жовтня 2023 р., м. Запоріжжя)**

освіту» (2017), що деталізують механізми реалізації інклюзивної освіти на різних рівнях – від закладів дошкільної до закладів вищої освіти.

Окремою складовою законодавчого забезпечення інклюзивної освіти є підзаконні нормативно-правові документи – постанови Кабінету Міністрів України, листи, концепції, стратегії та порядки Міністерства освіти і науки України, які встановлюють стандарти, терміни та правила організації інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами, а також створюють стимули для педагогічних працівників. Всі ці нормативні акти утворюють комплексну систему, спрямовану на інтеграцію осіб з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір України.

Сучасна законодавча база та політики щодо інклюзивної освіти є результатом тривалого шляху розвитку цієї складової у національній системі освіти, ґрунтовне вивчення та аналіз якої дозволили структурувати цей процес за 4-ма етапами, який чітко показує еволюцію у законодавчих політиках.

**1-й етап – декларативний** – до 2001 року. Цей етап характеризувався: декларативним прийняттям основних міжнародно-правових документів стосовно осіб з інвалідністю [5, с. 154]; конституційним закріпленням прав кожної людини на рівність людей у правах, вільний розвиток своєї особистості та недопустимість будь-яких привілеїв чи обмежень на освіту; компенсаційним характером підтримки таких осіб, який передбачав незначну фінансову допомогу та надання певних послуг. Однак, не дивлячись на ратифіковані документи та загальносвітовий розвиток інклюзивної освіти, для України притаманними були переважно сегрегаційні форми освіти для осіб з особливими потребами [1].

**2-й етап – впровадження** – від 2001 до 2016 року. У цей період з'явилися перші ініціативи, що стосувалися інклюзивної освіти та почали активно створюватись передумови для запровадження інклюзивної освіти в Україні та інтеграції дітей з ООП. Для цього етапу характерним було запровадження низки експериментів у співпраці з Міністерством освіти і науки України, Інститутом спеціальної педагогіки АПН України та Всеукраїнським фондом «Крок за кроком», основною метою яких була розробка і реалізація механізму включення дітей зазначеної категорії до закладів загальної середньої освіти та ранньої їх інтеграції в соціальне середовище з урахуванням

## **Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти**

типологічних та індивідуальних особливостей [15]. Ратифікація Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю у 2010 році стала катализатором інклюзивної освіти, інтегруючи її в законодавчу сферу країни. Зміни до законодавства, а саме до ЗУ «Про загальну середню освіту» (2010) передбачали можливість закладами освіти створення спеціальних та інклюзивних класів для навчання дітей з особливими освітніми потребами [14].

Важливим кроком стало прийняття Концепції розвитку інклюзивної освіти (2010), завданнями якої було формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у закладах дошкільної та загальної середньої освіти [7]. Це у свою чергу призвело до появи «Порядку організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» (2011 зі змінами 2017), який визначав особливості організації навчання дітей з ООП у школі [9]. Варто зазначити, що у 2021 році постановою Кабінету Міністрів 957 від 15.09.2021 був затверджений якісно новий Порядок організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти, що суттєво вплинуло на створення інклюзивного освітнього середовища в школах України. У 2015 році було прийнято «План заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі» (2015), який передбачав консолідацію зусиль для створення навчальних умов відповідальних освітніх інституцій, таких як Міністерство освіти і науки України, дослідницьких інститутів та Департаментів (управління) освіти і науки по областях України та відповідно закладів освіти на місцях [10].

І хоча, в рамках цього періоду у межах проведених експериментів і відбувалось включення дітей з особливими освітніми потребами до закладів освіти, характер цього процесу був більш інтегративний та зорієнтований лише на дітей, що мають інвалідність, вади у розвитку та був обмежений їх включенням лише до системи шкіл.

**3-й етап – легалізації** – з 2016 р по 2021 рік. Цей період характеризувався активним дослідженням і тестуванням інклюзивних методів і підходів в освіті та був започаткований реалізацією науково-педагогічного експерименту «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації», результатами якого стало створення Інклюзивно-ресурсних центрів, розробка навчальних програм та методик для дітей з ООП,

***V Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція  
(25-26 жовтня 2023 р., м. Запоріжжя)***

запровадження практики підтримки родин з дітьми з інвалідністю, забезпечення доступності до закладів освіти [3]. Цей експеримент поклав початок нового, сучасного і більш масового виміру інклюзивної освіти в Україні.

Основоположним моментом легалізації інклюзивної освіти стало прийняття Закону України «Про освіту» (2017), який закріпив принципи рівних можливостей та інклюзивності в освітньому просторі, забезпечив їх доступність на всіх рівнях освіти [12]. У рамках імплементації цього закону, були запроваджені ключові політики, які сприяють адаптації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір із чітко визначеними порядками, які характеризуються у відповідних документах для кожного рівня освіти (постанова Кабінету Міністрів України 10.04.2019 №530 «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» (2019); постанова Кабінету Міністрів України 21.08.2019 №779 «Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти» (2019); постанова Кабінету Міністрів України від 15.09. 2021 № 957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (2021); постанова Кабінету Міністрів України 10.07.2019 №635 Про затвердження «Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти» (2019); постанова Кабінету Міністрів України 10.07.2019 №636 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти» (2019).

Задля розбудови інклюзивного освітнього середовища, яке розуміється як сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [14], уряд на цьому етапі запроваджує низку дій фінансово-адміністративного характеру. Так, з 2017 року урядом було започатковано виділення субвенцій з державного бюджету місцевим органам для фінансування інклюзивних програм та ініціатив [13], а також встановлені надбавки у розмірі 20% педагогічним працівникам, керівникам закладів та помічникам вихователів у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти за роботу в інклюзивних класах (групах) [2].



## **Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти**

Однак, цей етап хоч і наближений законодавчо дієвої моделі інклюзивної освіти, яка охоплює всі ланки та усіх дітей з ООП, все одно робить акцент саме на дітях, що мають вади у розвитку або інвалідність та переважно обмежувався активним включенням дітей з ООП та створенням для них інклюзивного освітнього середовища лише на рівні дитячих садків та шкіл. Не дивлячись на те, що законодавчо інклюзивна освіта інтегрована і у заклади професійної (професійно-технічної) освіти та заклади вищої освіти, масового включення та створення відповідних умов у цих закладах не відбувається, через брак такого досвіду та обмеженість законодавчих та реальних практик, хоча, конституційні права на освіту у цих типах закладів забезпечуються особам з ООП особливими умовами вступу [14].

І, хоча етап легалізації має певні обмеження, у 2021 році почала проявлятися позитивна динаміка стосовно розширення акцентів у розумінні дітей з ООП, від дітей, що мають проблеми зі здоров'ям та інвалідність до всіх, хто потребує підтримки, активне впровадження цих підходів ще попереду, та у повній мірі ще не розпочалось через зміну освітньої парадигми в системі освіти через повномасштабне вторгнення Росії в Україну.

**4-й етап – трансформаційний** – від 2022 і до сьогодні. Цей період є особливим та нетривіальним, оскільки у тих умовах, у яких Україна опинилася з 24 лютого 2022 року, інклюзивна освіта стає не лише педагогічним, але й соціально-політичним завданням. Перебуваючи у стані кризи, країна має розв'язувати складні питання забезпечення доступу до якісної освіти для всіх дітей, в тому числі тих, хто має особливі освітні потреби, при відсутності стабільних ресурсів та змінених умовах життя. Саме з цією метою, в умовах воєнного стану, Міністерство освіти та науки України напрацювало низку документів та поправок, які регулювали процес навчання та підтримку різних рівнів для дітей з ООП у новому навчальному році [11].

Важливим є те, що на цьому етапі з'явилося розуміння необхідності змінювати підходи та розширювати інклюзивність та сприяти соціальному включенню, не обмежуючись і не фокусуючись на окремих ланках освіти чи категоріях задля забезпечення більш гнучкої та стійкої системи освіти до надзвичайних ситуацій, розширюючи своє звичне розуміння поняття категорій дітей з ООП. З цією метою, у 2023 році була

**V Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція  
(25-26 жовтня 2023 р., м. Запоріжжя)**

розроблена Стратегія розвитку інклюзивної освіти до 2033 року, метою якої є формування інклюзивного освітнього середовища та створення умов, у яких кожна особа має доступ до якісної освіти з урахуванням її потреб, що сприяє розвитку її потенціалу без відриву від сім'ї та громади з фокусом на конкретні проблеми та операційні цілі й показники досягнення [8].

Отже, 4-й етап розвитку інклюзивної освіти в Україні характеризується переходом від педагогічного до соціально-політичного завдання, безумовною потребою розширення класичного повсякденного розуміння поняття «особливі освітні потреби» на його повноцінне значення. Умови кризи підсилили необхідність адаптації системи до нових викликів, на вирішення яких націлена стратегія до 2033 року й передбачає універсалізацію доступу до якісної освіти та формування толерантного, інклюзивного суспільства, готового до різноманітності та соціального включення.

Отже, розвиток інклюзивної освіти в Україні, особливо в умовах глобальних і соціально-політичних викликів, є життєво важливим напрямком, спрямованим на забезпечення якісної освіти для всіх дітей, без винятку, з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей і потреб. Етапи, що були пройдені в інклюзивній освіті, від легалізації до трансформаційних змін, свідчать про активне становлення системи, яка намагається бути чутливою та гнучкою до потреб кожної дитини. Втім, залишається ряд значущих викликів у впровадженні інклюзивної освіти на всіх рівнях освітньої системи, а особливо в контексті вищої та фахової передвищої освіти.

Трансформаційний етап, початок якого співпадає з критичним періодом у житті держави, акцентує увагу на інклюзивності як соціально-політичному завданні та реалізації основних прав людини на якісну освіту. Стратегія розвитку інклюзивної освіти до 2033 року має потенціал стати важливим кроком у підсиленні зусиль, спрямованих на створення умов для доступу до освіти, забезпечуючи одночасно підтримку та ресурси для особистісного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Виклики, що виникають перед системою освіти України у контексті реалізації стратегічних напрямів, вимагають розробки та впровадження інноваційних підходів, розширення партнерств та мобілізація ресурсів на всіх рівнях є ключовими

## **Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти**

факторами успіху у забезпеченні інклюзивної, якісної та доступної освіти для всіх громадян України.

*Подяка. Матеріали підготовлено у межах реалізації проекту (2022.01/0010 ) «Дизайн інклюзивного освітнього середовища закладу вищої освіти» за грантової підтримки НФДУ.*

### **ЛІТЕРАТУРА**

1. Актуальні питання теорії і практики інклюзивного навчання у закладах освіти : монографія / Гаврилова Н.С., Миронова С. П., Платаш Л. Б., Романюк С.З. та ін. ; за заг. ред. Л. Б. Платаш. Чернівці : Технодрук, 2020. 572 с.

2. Деякі питання встановлення підвищень посадових окладів (ставок заробітної плати) та доплат за окремі види педагогічної діяльності у державних і комунальних закладах та установах освіти: постанова КМУ від 28 грудня 2021 р. № 1391. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1391-2021-%D0%BF>

3. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>.

4. Ковбич-Онищук Г., Супрун М. Із історії інклюзивної освіти. *Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови : зб. наук. праць* / за ред. В.В. Засенка. Київ : ТОВ «Наша друкарня», 2019. Вип. 15. С. 138–149.

5. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи : Монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.

6. Конституція України : (з офіц. тлумаченням Конституц. Суду України). Київ : Ліра, 2006. 96 с.

7. Концепція розвитку інклюзивної освіти: наказ МОН від 01.10.2010 №912. 2010 <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>

8. Міністерство освіти і науки України - МОН пропонує для громадського обговорення проєкт Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на 2023-2030 роки. 2023. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-nacionalnoyi-strategiyi-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya-na-2023-2030-roki>

9. Порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах: постанова КМУ. 2011.

**V Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція  
(25-26 жовтня 2023 р., м. Запоріжжя)**

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF/ed20110815#Text>

10. Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі: наказ МОН. 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1436729-15#Text>

11. Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році: МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci>

12. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

13. Про порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами: постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2017 № 88. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/88-2017-%D0%BF>

14. Balashova S. Implementation of inclusive education in higher education institutions of Ukraine. *Visnyk Taras Shevchenko National University of Kyiv. Pedagogy*. 2021. № 1 (13). С. 5–7. URL: <https://doi.org/10.17721/2415-3699.2021.13.01>.

15. Churakhina S. Впровадження інклюзивної освіти в Україні : реалії та перспективи. *Освітній простір України*, 2017. № 9. С. 193–198. URL: <https://doi.org/10.15330/esu.9.193-198>

16. Melnichuk O., Melnichuk M. The Right to Education in the System of the Constitutional Rights of Ukraine (Comparative Analysis). *Boletín Mexicano de Derecho Comparado*. 2019. № 1(154). С. 539. URL: <https://doi.org/10.22201/ijj.24484873e.2019.154.14153>.